

IMPROVISEREN

Leesvoorbeeld

© 2024, Nathalie Van Renterghem en Pelckmans Uitgevers nv
pelckmans.be
Brasschaatsteenweg 308, 2920 Kalmthout, België

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke voorafgaande en schriftelijke toestemming van de uitgever, behalve in geval van wettelijke uitzondering. Informatie over kopieerrechten en de wetgeving met betrekking tot de reproductie vindt u op www.reprobel.be.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored or made public by any means whatsoever, whether electronic or mechanical, without prior permission in writing from the publisher.

Omslagontwerp: Studio Rubio
Vormgeving: Crius Group
Omslagbeeld & tekeningen: Britt Raes

D/2024/0055/238
ISBN 978 94 6310 631 3
NUR 808, 801
THEMA KJMB

pelckmans.be

 facebook.com/pelckmans.be

 twitter.com/Pelckmans_be

 instagram.com/pelckmans.be

IMPROVISEREN

COMMUNICEREN ZONDER VOORSCHRIFT

NATHALIE VAN RENTERGHEM

P E L C K M A N S

INHOUD

Voorwoord: improviseren, wat roept dat bij je op?	8
Inleiding: het speelveld van het boek	14

DEEL 1. KWALITEITEN VAN IMPROVISEREN 29

HOOFDSTUK 1. DE IMPROVISATIECYCLUS 32

HOOFDSTUK 2. VERANTWOORDELIJKHEID 36

Verantwoordelijkheid en onvoorzienigheid gaan hand in hand 38

Samenwerking in leiderschap, leiderschap in samenwerking 39

Aangeleerde hulpeloosheid en autonomie 42

Responsabiliteit versus reactiviteit 46

HOOFDSTUK 3. VERBONDENHEID 48

Verbinden en her-verbinden, onderhouden van relationeel weefsel 50

Loslaten om te verbinden 51

Spontaniteit groeit uit verbondenheid 57

tussentaals 57

HOOFDSTUK 4. VRIJHEID 60

Ontscripten 62

Vrijheid is niet vrijblijvend 65

Je vrije wil hoeft niet van jou alleen te zijn 66

HOOFDSTUK 5. VERTROUWEN 70

Vertrouwen als premisse van zichzelf 72

Wantrouwen brengt op 73

Geen vertrouwen in de ander zonder vertrouwen in jezelf 74

Vertrouwen in het proces 76

HOOFDSTUK 6. VOELING	78
Sensitiviteit als poort naar onze intuïtie	80
Waarneming	81
Aandacht	83
Aanwezigheid in contact	85
Belichaming	86
Emoties	87
HOOFDSTUK 7. VERSCHILTOLERANTIE OF NIEUWSCHURIGHEID	92
Het dreigende ander	94
Nieuwschurigheid	94
Mogelijkheidsdenken versus hindernisdenken	97
Verschil koesteren en deltagevoeligheid	99
Spelen met verschil	100
Stereotypen voor zijn	101
Hoe we kijken naar fouten	102
Conflictresolutie	106
Non-discriminatie als praktijkbeoefening	107
HOOFDSTUK 8. VERBEELDING	108
Fluiditeit tussen wat echt is en wat niet	110
De mens als verhalen vertellend dier	110
Mogelijkheden groeien uit verbeelding	112
Leren via verbeelding en improvisatie	113
HOOFDSTUK 9. VERTRAGEN	116
Reculer pour mieux sauter	118
In- en uitademen	120
Holding space	122

DEEL 2. PRAKTIJKDOMEINEN VAN IMPROVISATIETRAINING NAAST DE PODIUMKUNSTEN

125

HOOFDSTUK 10. AANDACHT

128

Gewaarwording

128

Mindfulness en bodyfulness

133

Alexandertechniek

135

Collectieve belichaming: Viewpoints

136

HOOFDSTUK 11. SAMENWERKING EN LEIDERSCHAP

140

Focus op de relatie

140

Continue feedback

141

Cocreativiteit

144

Het individu en de massa

145

Samenwerking in leiderschap

147

Leiderschap in samenwerking

149

HOOFDSTUK 12. SPONTANITEIT EN CREATIVITEIT

152

Herontdekking van de homo ludens

152

Spontaniteit en impulsiviteit zijn niet gelijk

153

De kunst van het instant beslissen

154

Spontaniteit is niet voorbehouden aan extraverten

156

Creativiteit

158

HOOFDSTUK 13. AUTHENTIEK EN VEERKRACHTIG COMMUNICEREN

161

Horen wat gezegd wordt

162

De kunst van echte vragen stellen

163

Metacommunicatie en metacognitie

165

Ik hoor, ik voel, ik zeg

172

HOOFDSTUK 14. BEHEERSING VAN INTERACTIESTRESS	175
Herkennen van en zelfregulatie bij acute interactiestress	176
Jezelf neutraal observeren	178
Van reactie naar respons	179
Reductie van interactiestress in teams	182
Reductie van interactiestress in het systeem	184
HOOFDSTUK 15. INCLUSIE EN NON-DISCRIMINATIE	187
Dominantie en mechanismen van het binaire denken	187
Het inclusieve brein	190
Kapstukken voor inclusiviteit en de non-discriminatiepraktijk	191
Slotscène	196
Inspiratie en referenties	198

VOORWOORD

IMPROVISEREN, WAT ROEPT DAT BIJ JE OP?

Deze vraag stel ik aan het begin van elke improvisatietraining, en ik stel ze ook aan jou als lezer. Vaak voorkomende antwoorden zijn: *creativiteit, lef, durven, spontaniteit, innovatie, in het nu zijn...* Mensen zeggen ook wel *spannend, akelig of niks voor mij*. Wat zeg jij?

Meestal zijn de connotaties positief van aard, of minstens nieuwsgierig. Dat was ooit anders. Vroeger wekte improviseren vooral argwaan op. Twintig jaar geleden waren bedrijven bijvoorbeeld erg terughoudend op onze vraag naar sponsoring voor ons Internationaal Improvisatietheaterfestival, dat we met Inspinazie jaarlijks organiseerden in Leuven. Ze linkten hun naam niet graag aan dat woord, improviseren. Ze associeerden het met *amateurisme, nonchalance, impulsiviteit*. Dat kwam allesbehalve professioneel over, en zo'n sponsoring zou hun reputatie kunnen schaden. Die huiverachtigheid zagen we slinken door de jaren heen. Vandaag kijkt haast niemand nog vreemd op van een workshop improviseren. Die kan in verschillende toepassingen plaatsvinden: voor de lol bij een vrijgezellenfeest, als teambuilding op het werk of om leiderschapsvaardigheden te trainen. Wereldwijd wordt *applied improvisation* aangeboden in bedrijven, in het leerplichtonderwijs en in businessschools. Het is al ruim vijfentwintig jaar mijn eigen vak. Met Inspinazie was en is het onze missie om improvisatietheater en improvisatietraining bekender te maken en mee te verspreiden op en naast het podium. Omdat we geloven dat dat een grote meerwaarde heeft. Over die meerwaarde gaat dit boek.

Beter improviseren leer je door het te doen. Maar in mijn ervaring kunnen de meeste mensen technisch gezien al goed improviseren. Ze laten het alleen niet zo vaak toe. Daarom denk ik dat je ook beter kunt worden in

improviseren door overtuigd te worden dat je het gewoon meer *mág* doen. Ik denk zelfs dat we het met z'n allen meer *móéten* doen.

Ik heb gaandeweg vastgesteld dat ik tijdens trainingen steeds gepassioneerder vertel over het waarom van improvisatietraining en waar het allemaal mee gelinkt is. Dat is wat ik hier gebundeld en neergeschreven heb.

Improviseren blijkt namelijk een praktijk te zijn die vaardigheden en principes omvat die antwoorden bieden op een aantal actuele uitdagingen in de maatschappij, en in het bijzonder op de werkvloer:

- ✓ Er is een algemene zoektocht naar meer *wendbaarheid* op het werk, want een organisatie overleeft niet als hele teams en afdelingen zich niet vlot kunnen aanpassen aan opeenvolgende en soms plotse veranderingen in de omgeving.
- ✓ *Waardegedrevenheid* komt steeds vaker in visies terecht, want een wereld in crisis heeft iets anders nodig dan focus op winst en groei, en mensen willen steeds meer hun persoonlijke waarden terugvinden in betekenisvol werk.
- ✓ *Retentiemanagement* krijgt nu veel aandacht, omdat medewerkers niet meer zomaar van schoolbank tot pensioen braaf en trouw op dezelfde werkplek blijven zitten.
- ✓ *Work-lifebalance* komt uit de taboesfeer, want de jongste generatie op de werkvloer is niet van plan om net zoals vader en moeder uitgeblust tegen een muur aan te lopen.

Organisaties kunnen en moeten nog steeds langetermijndoelen uitzetten, maar kunnen de weg ernaartoe niet meer zo vanzelfsprekend dichtmetselen met strakke regels, hondsloyale werknemers of hoge bonussen als richtingaanwijzer. Veel mensen verwachten bijvoorbeeld meer aansluiting met hun ontwikkelingsbehoeften, diversiteit in hun loopbaan en een werkplek waar ze trots op kunnen zijn.

Dat alles vraagt dat er meer *speelruimte* gemaakt wordt. Er is meer *fluiditeit* nodig in de hiërarchie en in de taakinvullingen. Missies en visies worden regelmatig opnieuw onder de loep genomen, organisatiewaarden worden in cocreatieve trajecten bepaald en ingevuld. Dat vraagt andere organisatiestructuren en die zien we veelvuldig: horizontale organisaties, participatievormen allerhande, stakeholdersmanagement, netwerkorganisaties, zelfsturende teams...

Daarvoor is ook nog iets helemaal anders nodig. Een grotere speelruimte vraagt immers een speelsere mindset en een vrijere communicatie. Als er minder regels en voorschriften zijn, moeten we weer leren *vrij en geëngageerd te spelen*, en daar blijkt bij heel wat oude maar ook al erg jonge volwassenen een hoop roest op te zitten. Improvisatievaardigheden, waar we allen mee geboren zijn, dienen opnieuw aangewakkerd te worden.

In een context met veel geschreven en ongeschreven regels ligt vast wat je wanneer en hoe tegen wie dient te zeggen, soms zelfs wat je hoort te denken. In een context met veel relationele speelruimte ligt de focus meer op motieven, gewaarwording van wat zich voordoet en intenties. Interacties worden situationeler, persoonlijker, en vragen meer vrije navigatie. Improviseren gaat over denken, handelen en interageren zonder voorschrift. Zonder voorschrift, maar met een verhoogde aandacht en verbondenheid.

We bewegen als maatschappij van een beheersingsparadigma naar een paradigma van creativiteit en verbondenheid. Maar die beweging gaat niet zonder horten of stoten, en op maatschappelijk vlak zien we een grote remmende kracht in die evolutie.

10

Het beheersingsparadigma heeft de illusie gecreëerd dat de wereld en het leven, en ook de interacties tussen mensen, volledig in protocollen te vatten zijn. Het neoliberalisme en het daarbij horende individualisme, hebben bovendien ook genormaliseerd dat een zeker bestaan er niet voor iederéén is. Je moet het verdienen en het zelf waarmaken. We leven in een meritocratie. Dat jaagt mensen nog meer aan om de zaken onder controle te nemen en te houden, ook elkaar. De ene houdt de ander in bedwang via werk en zegt dat dat is om de koopkracht van die ander te vrijwaren. Dat die koopkracht minimaal is vergeleken met de tijd die de ander opoffert om vooral de koopkracht van de eerste exponentieel te doen groeien, wordt verzwegen. Men houdt de schijn van menselijkheid op door te beweren dat rijkdom bovenaan per definitie doorsijpelt naar onderen, maar wie dat nog gelooft, is stekeblind of zit veilig verscholen in de ivoren toren. Men doet in elk geval alsof de bronnen in de wereld onuitputtelijk zijn, en technofixers rekenen brutaal op de toekomst en ons nageslacht om de vervuiling van vandaag op te lossen. *Alles onder controle, we beheersen de toekomst.* Wie daar kritische vragen over stelt, noemt men doemdenkers.

Maar er is dus wel een groeiend bewustzijn van de fundamentele nood aan connectie. Connectie tussen mensen en connectie met de natuur waar we deel van uitmaken. Er zijn crisissen aan de gang die dat voelbaar pijnlijk blootleggen, zoals de groeiende sociale ongelijkheid, het verlies van biodiversiteit, toename van psychosociale ziektebeelden... Aanhangers van het beheersingsparadigma roepen echter dat we weer meer in plaats van minder onder controle moeten nemen. De laatste jaren lijkt een, misschien laatste, ruk aan de slinger bezig om terug naar het oude te keren. Dat blijkt dan vooral ten behoeve van wie momenteel macht en geld in handen heeft op de kap van anderen. Een zich versterkend relationeel weefsel is voor die groep in het systeem zeer bedreigend.

Mijn collega's en ik zien dat vaak op de vele plekken waar we komen en zeggen het regelmatig tegen elkaar: 'Tien jaar geleden zaten we verder.' Vandaag zien we soms:

- ✓ hoe mensen zich weer minder durven uit te spreken;
- ✓ hoe straf- en beloonsystemen weer meer ingang vinden;
- ✓ hoe mensen zich weer afhankelijker gaan gedragen;
- ✓ hoe men telkens op zoek gaat naar zondebokken, en de agressieve toon die daarmee gepaard gaat;
- ✓ veel korte lonten en lange tenen.

11

Maatschappelijk zien we de extreme toename van het vluchten in verslavingen, met bijvoorbeeld overvolle psychiatrische (spoed)opnamediensten en een duizelingwekkend aantal mensen dat aan de slaap- en kalmeermiddelen zit, een exponentiële groei in de laatste tien jaar.

Daarom voelt de nood aan zorg dragen voor bewustzijn en verbondenheid naast interessant en belangrijk, ook zo urgent. En hoewel vandaag grote systemische veranderingen nodig zijn en heel veel politieke moed, denk ik dat we niet mogen onderschatten hoe goed we allemaal voor onze eigen deur kunnen vegen.

Daarom denk ik dat de kanteling naar een paradigma van connectie mee zal gebeuren door het ontwikkelen van diepere en levendigere connecties in onze dagelijkse interacties. Thuis en in de verenigingen, organisaties en bedrijven waar we elke dag aan de slag zijn. Die systemen kunnen door de

sterkere onderlinge connectie van de mensen die erin bewegen, positief beïnvloed worden. Ze kunnen dan bijvoorbeeld echt evolueren naar waardegedreven organisaties die mens en planeet hoog in het vaandel dragen.

Diepere connectie ontstaat door echte en open communicatie in het hier en nu. Niet via een mechanistische omgang met elkaar. Wel via spontaniteit en oprechte interacties.

Improviseren en improvisatietraining horen voor mij bij de mooiste, leukste en meest effectieve manieren om sterker te worden in *communiceren zonder voorschrift*.

Dat is wat improviseren bij mij oproept.

Dank

Ik voel dag in dag uit hoe ik in mijn werk op de schouders sta van vele leermeesters in de verschillende domeinen die raken aan de improvisatiekunst. Ik ben me ook voortdurend bewust van het collectieve aspect van dat werk en ben de mensen met wie ik in de afgelopen dertig jaar werkte zeer dankbaar. Allemaal. En sommigen wil ik explicieter benoemen, om grote of kleine redenen.

Vooreerst Marc Breban, mijn levenspartner en de man die mij en ons vooring in het Inspinazie-avontuur. Ingrid Deprez, hartsvriendin en collega die voor mij hemel en aarde verbindt in dit werk via ons project Living Impro. Gerda Boydens, docent pedagogiek in de lerarenopleiding die voor mij de basis gelegd heeft voor mijn fascinatie voor menselijke communicatie. Deborah Black, de danslerares die in 2017 in Frankrijk zoveel puzzelstukken deed passen. Patti Stiles en Shawn Kinley, twee improvisatietheaterdocenten die me blijven inspireren telkens als ik hen ontmoet en met hen werk. Wat trouwens momenteel veel te lang geleden is. Céleste Vanautgaerden om tijdens haar stage bij ons als tiener, het woord 'improvisant' uit haar spontane mouw te schudden. Eindelijk iets wat goed bekt.

Kunstenorganisatie Wisper, waar ik als piepjonge twintiger improvisatietheaterlessen mocht beginnen te geven. Iets aanleren aan anderen is de hoogste vorm van leren en ik ben bijzonder dankbaar voor de ontelbare uren waarin ik op die manier de improvisatiekunst kon onderzoeken. Michiel

Devlieger, voor de allervroegste inspiratie zowel in de cursussen die ik bij hem volgde, als tijdens de voorstellingen van zijn improvisatiegezelschap Ivoor. Daan en Jorik, omdat het levensgrote cliché zo waar is: kinderen zijn de beste leermeesters in improviseren.

En ten slotte en ten diepste: alle Inspinaziërs met wie ik de eer had of heb improvisatietheater te maken. Ons samenspel is en blijft voor mij de allerbelangrijkste bron van bezieling in dit werk.

Ik wil het boek graag opdragen aan Keith Johnstone, de leermeester die in dit boek het hardste doorschijnt. Hij stierf op negentigjarige leeftijd, aan het begin van mijn meest intense schrijfperiode in maart 2023. Ik heb hem met de verbeeldingskracht die hij zo aanwakkerde bij zijn vele studenten wereldwijd vaak bij me aan de schrijftafel gefantaseerd.

Voor mij was het schrijven van dit boek een heel bijzondere en heel aparte ervaring naast de vertrouwdheid van het theaterpodium. Ik ben alvast heel dankbaar voor deze andere performance-ervaring, en ik heet jou van harte welkom in het lezerspubliek!

INLEIDING

HET SPEELVELD VAN HET BOEK

Wat is dit boek wel en wat is het niet?

Met dit boek wil ik motiveren en stimuleren om de improvisatiemodus meer toe te laten en meer in te zetten. En dan vooral in formele werkcontexten waar mensen met velen samenwerken en het moeten hebben van de kwaliteit van hun communicatie en interactie. Improviseren heeft zoveel meer potentieel dan een leuke eenmalige teamactiviteit ter ontspanning. Improviseren biedt oplossingen en wijsheid in cruciale momenten als team, als leidinggevende, in het persoonlijke leiderschap van eenieder, in de tussenruimte van de verschillende hiërarchische lagen van organisaties. Om zaken in beweging te houden, om blokkades en spanningen zichtbaar te maken, om ze op te lossen, om meer opties te zien. Om als professional, als team en als organisatie veerkrachtiger te worden.

In deze inleiding baken ik het speelterrein af waarbinnen ik schrijf over improviseren. Ik licht toe hoe en waarom ik improviseren als modus plaats naast een andere, de scriptmodus. Ik geef ook wat meer achtergrond over Keith Johnstone en over Inspinatie.

Het boek bestaat uit twee delen. Het eerste deel gaat over improvisatiekwaliteiten en de zin van jezelf te versterken in de improvisatiemodus. Welke dieperliggende waarden of kwaliteiten worden ingezet of aangesterkt tijdens het improviseren? Hoe zien ze er op en naast de scène uit? Hoe komt het dat we die kwaliteiten soms eerder kwijt dan rijk zijn? Voor elk hoofdstuk ben ik in gesprek gegaan met iemand uit mijn dichte omgeving die in mijn ogen zo'n kwaliteit uitzonderlijk belichaamt. Daarbij gingen we telkens uit van de

vraag hoe het komt dat die kwaliteit minder aangetast is geraakt dan bij vele anderen. Ik sta ook regelmatig stil bij hoe de kwaliteiten via opvoeding en onderwijs eerder verarmd in plaats van versterkt worden, omdat dat natuurlijk een impact heeft op ons gedrag als volwassenen en op werkvloeren.

In het tweede deel, over praktijkdomeinen, geef ik een overzicht van domeinen of thema's waarin improvisatieoefeningen in opleidingen of teamtrajecten een heel uitgesproken plaats kunnen hebben. Wat is die improvisatietraining dan concreet? En hoe komt het eigenlijk dat het zo goed werkt? Wat kun je er zelf uit leren? Het zijn domeinen die me erg vertrouwd zijn en waarin ik grote parallellen zie en beschrijf met wat er tijdens improvisatietheatervoorstellingen zelf gebeurt.

Waarover gaat dit boek niet? Dit boek gaat niet over het hoe. Je zult niet beter improviseren door dit boek te lezen, je zult er hopelijk wel meer zin in krijgen. Je zult hier ook geen uitgeschreven oefeningen vinden. Wel vind je achteraan in het boek verwijzingen naar praktijkboeken. Zowel België als Nederland heeft trouwens een zeer florerende improvisatiescene. Workshops en cursussen liggen voor bijna iedereen binnen handbereik.

Dit boek gaat dus niet in artistiek-technische zin over de podiumkunst improvisatietheater. Wel haal ik veel voorbeelden aan uit improvisatietheater, omdat wat in en rond een improvisatietheaterscène gebeurt, waar spelers mee worstelen en waar ze in schitteren, uitgekende voorbeelden zijn van wat er zich naast de scène tussen mensen afspeelt.

Er zitten een zekere opbouw en verhaallijn in het boek. Toch kun je zowel de twee delen als de hoofdstukken los van elkaar lezen, en er je eigen collage van maken.

Inspiratie en Keith Johnstone

Ik wil graag situeren uit welk improvisatienest ik afkomstig ben, omdat ik daar in de rest van het boek veelvuldig naar verwijst. Inspiratie startte in 1993 als improvisatietheatercollectief onder impuls van mijn partner Marc Breban. Marc maakte kennis met improvisatietheater via cursussen bij Michiel Devlieger, toenmalig stafmedewerker bij Wisper, een organisatie voor kunsteducatie voor volwassenen. Samen met Michiel trok hij al snel naar Canada om een eerste opleiding te volgen bij Keith Johnstone. Marc was in die tijd erg actief in een jeugdvakantieorganisatie waar jaarlijks tijdens het bedankingsfeest voor begeleiders een groots theaterspektakel op het programma stond. Marc verzamelde een groep geïnteresseerden om voor dat evenement te werken aan een improvisatietheaterproductie. Na de succesvolle uitvoering besloot het gezelschap verder te blijven bestaan en Inspiratie werd geboren.

16

Inspiratie heeft een ontwikkeling gekend die eigenlijk sterk beïnvloed is door de principes van improvisatietheater: veranderingen die zich op organische wijze aanboden in de groep, werden aangegaan, de organisatie trachtte zowel wendbaarheid als rustig afwachten en kijken wat er komt – zo typisch in improvisatie – toe te passen op zichzelf. Zo expandeerde Inspiratie van een kleine familiale *tribe* naar een grotere groep, aangevuld met leden afkomstig uit de cursussen die verschillende Inspiratiespelers begeleidden. De groei betrof ook het regelmatig te gast zijn op internationale improvisatiefestivals en vooral het zelf organiseren van het wereldvermaarde Leuvens Internationaal Improvisatietheaterfestival. Die festivals vormden een hele rijke inspiratiebron voor het werk van vele lokale improvisanten binnen en buiten Inspiratie.

Inspiratie speelde jarenlang improvisatieformats van Keith Johnstone: Maestro, Gorillatheater en Theatersport. Het werk van Keith vormt de grootste inspiratie van het gezelschap. Typisch aan Keiths werk is het bevrijden van de verbeelding. Bevrijden uit maatschappelijke beklemmingen (in zijn geval de Engelse preutsheid van midden vorige eeuw) en bevrijden uit het ego. Hij gaat daarbij stevast op zoek naar welke interactieangsten in de weg liggen en hoe die op te heffen, via specifieke spelen en zeker ook via inzicht en reflectie. We werden sterk geïnspireerd door opleidingen die meerdere

spelers bij hem gingen volgen of wanneer hij met Inspinazie in Leuven kwam werken. Inspinazie liet zich ook rijkelijk beïnvloeden door andere bronnen en disciplines en ontwikkelde haar eigen stijl met veel zelfverzonnen formats. Storytelling, samenspel en experiment vormden daarbij steeds de essentie.

Al vrij vroeg werd een jongerengroep opgericht, Inspinazie XS. Zo kon iedereen die kennis wilde maken met improvisatietheater bij ons terecht: jongeren bij XS en volwassenen via het partnerschap met Wisper. Het geven van cursussen was een fundamentele pijler van Inspinazie en dat werk wordt nog steeds verdergezet. De eerste missie van de vereniging luidde immers om improvisatietheater als podiumkunst beter te verspreiden in de theaterwereld via voorstellingen en opleidingen.

Inspinazie professionaliseerde en specialiseerde. Improvisatietheater-voorstellingen werden steeds meer gespeeld op studiedagen en congressen, en heel specifieke vragen uit organisaties en bedrijven werden beantwoord met op maat gemaakte improvisatietheaterformules. De hoge interactiegraad maakt van improvisatietheater een geliefde bedrijftheatervorm, die we met TIM Theater / Inspinazie vandaag overal in het land brengen. Daarnaast ontwikkelden we teambuildings, communicatie-, leiderschaps- en creativiteitstrainingen, en dragen zo bij aan de wereldwijd groeiende beweging van *applied improvisation*: het toepassen van improvisatietheaterprincipes, zowel binnen als buiten het theater. Die verschillende activiteiten kregen een steeds autonomere plaats onder wat ondertussen geëvolueerd was naar een hybride netwerkorganisatie met de naam Improvisatietheaterhuis Inspinazie. Ook cursussen geven en volgen, deelnemen aan festivals en er zelf organiseren, experimentele voorstellingen, tijdelijke spelersgroepen... Het waren allemaal zaken die een plek hadden in dat huis. Het was erg boeiend om in de laatste tiental jaren van Inspinazie als vereniging te kunnen experimenteren met en leren over hybride organisatievormen. Ook dit verschijnsel, dat we steeds meer zien opduiken, sluit nauw aan bij improvisatieprincipes. Denk daarbij aan horizontale samenwerking, wendbaarheid, doorbreken van routines, werken vanuit duidelijke intenties en motieven...

Vandaag is Inspinazie geen op zich staande vereniging meer. Het is een merk dat door een groep improvisanten in gevarieerde en flexibele samenwerkingsvormen met trots en plezier verder uitgedragen wordt.

Improvisatiemodus en scriptmodus: een goed huwelijk

We komen aan op een locatie waar we voor 400 personen zullen spelen. Het is geen theaterzaal, maar een polyvalente zaal in een congrescentrum. Wij wijzen in onze contracten niet alleen op een minimale breedte en diepte voor een podium, maar geven ook een minimale hoogte mee. Die hoogte heb je nodig als je je publiek een aangename kijkervaring wilt bieden.

We komen de zaal binnen en ik zie de bui al hangen als ik de trede zie.

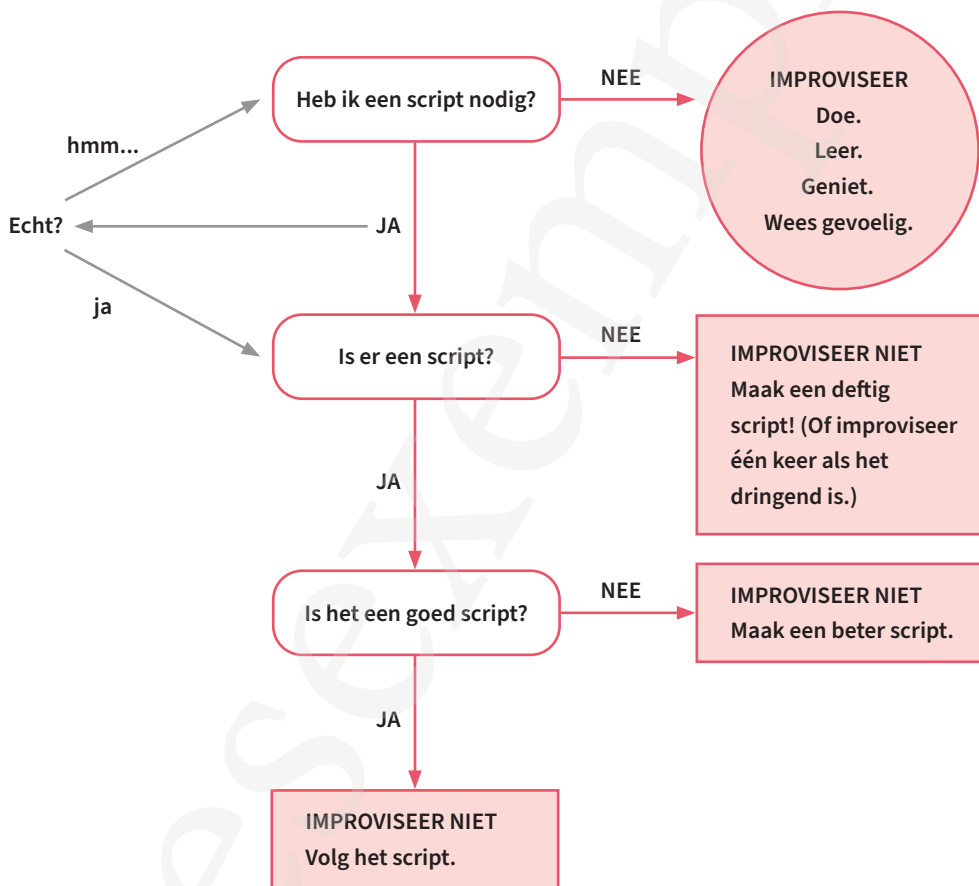
‘Ja, er kon alleen maar een podium van 30 centimeter opgesteld worden, maar wij dachten niet dat dat een probleem zou zijn, want jullie improviseren daar wel mee, hè?’

Door de jaren heen hebben we dat in tientallen versies meegemaakt. Omdat we improvisanten zijn, wordt er al eens van uitgegaan dat voor ons alles acceptabel en oplosbaar is. Zo kunnen wij volgens sommigen dikke zuilen doorzichtig maken, buiten spelen zonder versterking naast een autosnelweg, omgaan met een publiek dat straalbezopen is, en zelfs tijd tevoorschijn toveren wanneer sprekers die voor ons aan de beurt zijn, eindeloos over tijd gaan.

De denkfout die hier bij de opdrachtgevers speelt, is dat er geen onderscheid wordt gemaakt tussen *improviseren uit noodzaak* en *improviseren als kunst*. De improvisatiekunst komt immers het best tot haar recht wanneer ze naast strategie en planning bestaat. Improviseren is iets wat iedereen sowieso, en vaak op briljante wijze, doet in onvoorziene situaties of in noodgevallen. Maar die onvoorzienigheid of nood moet dan wel authentiek zijn. Als die situaties immers eenvoudig vermeden hadden kunnen worden, dan improviseren we als gevolg van nonchalance, en dat is een totaal andere beginsituatie. Mensen worden echter vaak gedwongen om te improviseren vanuit slordigheid of nalatigheid. Medewerkers in een organisatie die steeds weer moeten goochelen omdat anderen onzorgvuldig waren of onduidelijk communiceerden, krijgen bij dat opgelegde voortdurend moeten improviseren geen fijn heroïsch gevoel. Ze ervaren vooral dat ze steeds weer rommel van anderen moeten opruimen en in het slechtste geval dat ze respectloos behandeld worden.

Dat is de reden waarom aan het woord improviseren toch nog soms een nare nasmaak hangt. Met Inspinatie is het al dertig jaar lang onze missie om die nasmaak door te spoelen.

Improvisatievaardigheden komen het allerbeste tot hun recht in milieus waar men goed weet wanneer niet te improviseren. De *improvisatiemodus* is complementair aan de strategische modus of aan de *scriptmodus*. Het is goed om jezelf regelmatig de vraag te stellen of er eigenlijk een script of een voorschrift nodig is.

In zijn boek *A whole new mind* stelt Daniel H. Pink dat de toekomst toebehoort aan *right brain thinkers*: artiesten, uitvinders, verhalenvertellers. Dat zijn zogenaamd de mensen die meer hun emotionele holistische rechterhersenhelft aanspreken dan de linkerhersenhelft. Die laatste zou meer instaan voor het controlerend en planmatig handelen, en voor een gefragmenteerde beschouwing van de realiteit.

Zelf geloof ik dat we er véél meer van nodig hebben, van die rechterhersenhelftdenkers. Een groot deel van improvisatietraining bestaat ook uit het aanwakkeren van die rechtermassa. Maar ik denk niet dat we een vrijer, blijer en creatiever bestaan gaan leiden dankzij een totale omschakeling van links naar rechts in onze hersenen. De meerwaarde ligt eerder in het balanceren van links en rechts, in het vergroten van de hoeveelheid verbindingen tussen beide helften. Wat improvisatietraining op breinniveau vooral doet, is je vlotter doen bewegen tussen de hersenhelften. Als de omstandigheden het vragen, kun je dan zonder aarzeling je plan loslaten en iets anders bedenken. Maar evengoed kun je een nieuw patroon ontwaren en dat versterken via herhaling en uitvergroting.

Improvisatietraining doet je meer mogelijkheden zien en helpt je om vlot knopen door te hakken. Improviseren is een bewustzijnsverruimende praktijk waarmee je steeds vlotter schakelt tussen standpunten en houdingen. Dat werkt niet alleen tussen je hersenhelften verbindend, maar ook tussen mensen.

Improviseren is een bewustzijnsverruimende praktijk waarmee je steeds vlotter schakelt tussen standpunten en houdingen. Dat werkt niet alleen tussen je hersenhelften verbindend, maar ook tussen mensen.

Improvisatietraining gaat niet over nooit meer iets plannen, maar over balans brengen. In een wereld en op werkvloeren waar de wijzer volledig doorslaat naar het procedurele en het planmatige, opent improvisatietraining deuren naar meer creativiteit, betere samenwerking, minder stress.